

Χωροταξικός σχεδιασμός και χωροταξική επανασύνθεση: Πραγματικότητες, προοπτικές και σύγχρονα εργαλεία ανάλυσης για το φυσικό σχεδιασμό

Στέλλα ΚΥΒΕΛΟΥ

1. Εισαγωγή

Ήδη από το 1997, στην Γαλλία, ο Jean Louis Guigou, υπογράμμιζε την ισχυρή διαλεκτική ανάμεσα στο παγκόσμιο και στο τοπικό, κάτι που περιγράφηκε από ορισμένους Αμερικανούς πανεπιστημιακούς μέσω της έννοιας της «παγκοσμιοποίησης» και προσέγγιζε ως ουσιαστικές προτεραιότητες για την Γαλλία, «...την επανασύνθεση των χωρικών ενότητων (territoires), την ενδυνάμωση της εσωτερικής τους συνοχής, των ιδιοτήτων και ικανοτήτων τους να φέρουν εις πέρας προγράμματα...». Ως τόποι οργάνωσης για την παραγωγή πλούτου αλλά και τόποι συμμετοχής και πρόσδοσης ταυτότητας στον πολίτη, οι χωρικές ενότητες επιζητούν στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, νέες προοπτικές. Η επανασύνθεσή

τους, η αναδόμησή τους είτε ηθελημένη είτε τυχαία, εισάγει στις μέρες μας, νέους τρόπους διακυβέρνησης.

Το ζήτημα της επανασύνθεσης των χωροταξικών ενότητων αποκτά ολοένα και περισσότερο σήμερα, ευρωπαϊκές διαστάσεις. Εντάσσεται στο πλαίσιο μίας αναθεώρησης του χωροταξικού σχεδιασμού που σήμαινε παραδοσιακά την παρεμβατική πολιτική του Κράτους στην γεωγραφική ανακατανομή των δραστηριοτήτων, κάτω από τις αναδυόμενες και κυριαρχούσες έννοιες της αποτελεσματικότητας-αποδοτικότητας και της χωρικής δικαιοσύνης. Η επανασύνθεση των κλασσικών θεσμικών χωρικών ενότητων (territoires institutionnels) σε χωρικές γενικό κίνημα στην Ευρώπη που μεταφράζεται από μια ουσιαστική εξέλιξη του

Στέλλα ΚΥΒΕΛΟΥ, Δρ. Χωροτάκτης, Ειδική Επιστήμων στο ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.

ρόλου, της αποστολής και της οργάνωσης των δημοσίων φορέων σε συνάρτηση με νέες διοικητικές διαιρέσεις. Αυτή είναι βεβαίως η περίπτωση της Γαλλίας μέσα απ' την ανάπτυξη της διακοινοτικής συνεργασίας, αλλά επίσης η περίπτωση της Ισπανίας όπου η διόγκωση στο εθνικό έδαφος των αυτόνομων κοινοτήτων ευνόησε παράλληλα την πειραματική εφαρμογή από τους δήμους της διακοινοτικής συνεργασίας αναγκαστικού χαρακτήρα, του συστήματος δηλαδή των « *comarcas* », χωρικών ενότητων που συγκεντρώνουν περισσότερες κοινότητες στην ίδια επαρχία. Είναι ακόμη η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου που αναγνώρισε τα κοινοβούλια της Σκωτίας, της Βόρειας Ιρλανδίας και της Ουαλλίας και συνέστησε «ενιαία συμβούλια», πραγματικές χωρικές ενότητες βάσης, σε προοδευτική αντικατάσταση των δύο παραδοσιακών επιπέδων τοπικής διοίκησης, στο επίπεδο του "district" και του "county", δείχνοντας έτσι ότι δεν σταματά να προσαρμόζει το έδαφός του στις ανάγκες της βρετανικής κοινωνίας και των πολιτών της. Είναι τέλος οι περιπτώσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας - με την μεταρρύθμιση « *Bassanini* » του 1997- που δια μέσου ενός ευρύτατου προγράμματος εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης μεταβιβάζουν όλο και περισσότερο, λόγω και της αρχής της επικουρικότητας, τις αρμοδιότητες των *Landers* ή της κεντρικής διοίκησης προς τις τοπικές ενότητες, έτσι ώστε η λήψη των αποφάσεων να γίνεται όσο το δυνατόν πλησιέστερα στα συμφέροντα του πολίτη και έτσι ώστε να ευνοεί την ανάπτυξη των χωρικών ενότητων όπου αυτός ζει. Είναι τέλος η περίπτωση της Ελλάδας που έχοντας παραδοσιακά μια δομή όπου το κράτος και τα αποσυγκεντρωμένα όργανά του σε μεγαλύτερο βαθμό προγραμματίζουν ενώ η διοίκηση περιέρχεται

συνήθως στα όργανα της αυτοδιοίκησης -στα αιρετά δηλαδή όργανα-, προσπαθεί, με θεσμικές και άλλες πρωτοβουλίες, να αναστρέψει την δομή αυτή, ενισχύοντας τον προγραμματικό ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης και προσπαθώντας να δημιουργήσει ισχυρά τοπικά διοικητικά σχήματα προκειμένου να συγκλίνει στα ευρωπαϊκά δεδομένα.

Αυτή η έμφαση στην χωρική έκφραση και προβολή (territorialisation) της δημόσιας δράσης και η νέα δυναμική ανάπτυξης που αυτή εισάγει, διευκολύνει, όπου και αν συμβαίνει στην Ευρώπη, την εμφάνιση και προοδευτική επικράτηση άλλων τύπων φορέων πάνω στον χώρο : ενώσεις, πολίτες, ιδιωτικοί οικονομικοί φορείς και δρώντες. Ευνοεί έτσι τις συνεργασίες τους και την δικτύωσή τους πάνω στην δόμηση και εκπόνηση σχεδίων και προγραμμάτων. Απαιτεί, ως εκ τούτου, νέα συστήματα διακυβέρνησης.

Η χωροταξική επανασύνθεση αποτελεί τόσο διεθνές όσο και ειδικότερα, ευρωπαϊκό φαινόμενο. Επιλέξαμε όμως δυό χαρακτηριστικά παραδείγματα, αυτό της Γαλλίας όπου ήδη από το 1997 η Γαλλική κυβέρνηση προέβη σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση αυτή, καθώς και την περίπτωση της Ελλάδας. Στην Ελλάδα, τα τελευταία τέσσερα χρόνια έχει γίνει σημαντική πρόοδος στον τομέα της διοικητικής και κατά συνέπεια χωροταξικής αναδιάρθρωσης, υπό τη μορφή της δημιουργίας λειτουργικών χωρικών ενότητων προγραμμάτων, την οποία θα προσπαθήσουμε, στο κείμενο που ακολουθεί, να παρουσιάσουμε

2. Χωροταξική επανασύνθεση και το σενάριο της δικτυακής πολυκεντρικότητας στη Γαλλία

Η τελευταία τετραετία υπήρξε για την Γαλλία περίο-

δος σημαντικών μεταρρυθμίσεων σε ζητήματα χωροταξικού σχεδιασμού και διακυβέρνησης. Εκφρασμένες με τρεις σχετικά πρόσφατους νόμους και αρθρωμένες γύρω από τις κεντρικές ιδέες της βιώσιμης χωροταξικής ανάπτυξης, της διακοινοτικής συνεργασίας και της αστικής ανανέωσης και αλληλεγγύης, αυτές οι μεταρρυθμίσεις μέλλουν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις πάνω στην αστική μορφή και στην μελλοντική οργάνωση των χωρικών ενότητων στη Γαλλία.

Αντιμέτωπη με μια αναπόφευκτη πόλωση των δραστηριοτήτων και με μια χαμηλή δημογραφική πυκνότητα, η Γαλλία φαίνεται να επέλεξε ανάμεσα στην κατανομή των δραστηριοτήτων και την ενίσχυση της συγκέντρωσης, την δεύτερη διαδικασία θεωρώντας ότι εφόσον η συγκέντρωση είναι αναπόφευκτη ο πολλαπλασιασμός των τόπων συγκέντρωσης παράλληλα με την δικτύωσή τους είναι σκοπιμότερος. Κατασκευάστηκε, έτσι, το σενάριο της δικτυακής πολυκεντρικότητας (*polycentrisme maille*). Η εφαρμογή αυτού του σεναρίου αξιώνει μία εμβάνθυνση της αποκέντρωσης που θα έλθει διορθωτικά και θεραπευτικά ως προς τον πολλαπλασιασμό των θεσμικών επιπέδων και που θα συμβάλει στην επανασύνθεση των κατάλληλων χωρικών ενότητων γύρω από την έννοια της «περιοχής σχεδίου», με αιρετή μάλιστα ηγεσία που προκύπτει από καθολική ψηφοφορία. Παράλληλα, με την διακοινοτική συνεργασία επιδιώκεται η ανάδειξη ενός περιορισμένου αριθμού αυτοδιοικήσεων βάσης.

3. Τέσσερα σενάρια για την Γαλλία του 2020

Με βάση την προσέγγιση που προαναφέρθηκε, κατασκευάστηκαν τέσσερα σενάρια μελλοντικής χωρι-

κής οργάνωσης. Το πρώτο, (Σχ. 1) αποκαλούμενο χαρακτηριστικά ως **σενάριο του «διασπασμένου αρχιπελάγους»** (ή **νεοφιλελεύθερο σενάριο**) αναγνωρίζει στο κέντρο της οικονομίας την ηγεμονία του ανταγωνισμού και του φιλελεύθερου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που προκαλούν ένα ευρύ κύμα «απορρύθμισης» (αποκανονικοποίησης). Αυτό αυξάνει τον όγκο των διεθνών ανταλλαγών απελευθερώνοντας ορισμένες παραγωγικές δυνάμεις και την οικονομική μεγέθυνση σύμφωνα με νέους όρους και σε νέους τομείς δραστηριότητας. Η προαγωγή αυτής της αποκανονικοποίησης δεν περιορίζεται βεβαίως στην οικονομική σφαίρα αλλά ωθεί παράλληλα σε μια αναδιανομή των ρόλων μεταξύ κράτους και ιδιωτικού τομέα. Αυτό το σενάριο αρθρώνεται γύρω από το μοντέλο μιάς παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, κυριαρχούμενης από ροές. Τα μεγάλα κέντρα καινοτομίας και οι υπηρεσίες γύρω από τις οποίες συγκεντρώνεται ο πληθυσμός παρουσιάζουν τάση ενίσχυσης. Επικοινωνούν μεταξύ τους και συμμετέχουν στη δημιουργία ενός χώρου που παίρνει την μορφή «αρχιπελάγους». Συνέπεια αυτής της χωρικής οργάνωσης είναι η διατήρηση, αν όχι ο τονισμός, των αναπτυξιακών αποστάσεων και διαφορών ανάμεσα στις «χωρικές ενότητες που κερδίζουν» και τις υπόλοιπες και αυτό σε διάφορες κλίμακες. Αυτές οι ανισότητες εκφράζονται με μεγαλύτερη κρισιμότητα σε ορισμένες ζώνες της περιφέρειας των πόλεων και σε απερημούμενες αγροτικές περιοχές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα μπορούσαν να θιγούν στο σύνολό τους μικρές ή μεσαίες πόλεις. Κατά συνέπεια η βασική επιφύλαξη για την επιλογή αυτού του σεναρίου ήταν η έλλειψη εδαφικής συνοχής σε διάφορες κλίμακες, στο μέτρο όπου οι αξίες της ισότητας και της

χωρικής δικαιοσύνης -με την έννοια περισσότερο της ίσης πρόσβασης στις ευκαιρίες- δεν θ' αποτελούσαν βασικές αναφορές του σχεδίου.

Στο δεύτερο σενάριο (Σχ.2) καλούμενο ως **σενάριο του διαφοροποιημένου τοπικού (ή νεο-κοινοτισμού)** δεν είναι πλέον οι οικονομικές δυνάμεις που συμμετέχουν στην σύσταση «πόλεων-κρατών», αλλά οι τοπικές εξουσίες των περιφερειών και των κοινοτήτων που τείνουν να δομούνται πάνω σε λογικές κοινοτισμού και διατήρησης πολιτιστικής ταυτότητας. Το σενάριο εμπεριέχει την αναβίωση φεουδαρχικών συστημάτων και παράγει όπως και το προηγούμενο, ανισότητες ανάμεσα στις χωρικές ενότητες, απ' τη μια τις επαρκώς προικισμένες και απ' την άλλη τις λιγότερο ελκυστικές, που δεν είναι σε θέση να προβούν σε συμμαχίες και συνεργασίες, για την ανάπτυξή τους. Το σενάριο εμπεριέχει τον κίνδυνο διάσπασης της εθνικής συνοχής και εξαναγκασμού του Κράτους σε ρόλο επιχορηγητικό και αποζημιωτικό, προκειμένου να αμβλύνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις χωρικές ενότητες που θα έχουν καταφέρει να επωφεληθούν από την διαδικασία ανταλλαγών και συνεργασιών ανάμεσα σε χωρικές ενότητες της Γαλλίας, της Ευρώπης ή διεθνείς, γύρω από κοινά σχέδια και προγράμματα-κλειδιά, και αυτές που δεν θα έχουν εγγραφεί επιτυχώς σε τέτοια εγχειρήματα.

Το **σενάριο του ανανεωμένου συγκεντρωτισμού** (Σχ.4) είναι το τρίτο σενάριο, δομημένο γύρω από την ιδέα του Ιακωβινικού κράτους. Η ανασύσταση του ρόλου του εποπτεύοντος Κράτους προϋποθέτει μια οπισθοδρόμηση στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Σήμερα που η πρόοδος αυτής της διαδικασίας ολοκλήρωσης και η αποκέντρωση διαρρηγνύουν τα παλαιά

πλαίσια άσκησης της εθνικής κυριαρχίας, υποστηρίζεται ότι υπάρχουν ακόμη δυνάμεις που θα μπορούσαν να εναντιωθούν σ' αυτή την αλλαγή. Η κατανομή αρμοδιοτήτων και ο πλουραλισμός των πρωτοβουλιών στον τομέα της χωρικής ανάπτυξης, θα μπορούσαν τότε να έλθουν αντιμέτωπα με την εποπτεύουσα αξίωση του Κράτους να ενσαρκώσει το ίδιο το "δημόσιο συμφέρον". Ο τρόπος χωρικής παρέμβασης θα ήταν αναδιανεμητικού τύπου, με στόχους την καλύτερη ένταξη περιφερειακών ή εγκαταλειμμένων χώρων, τον περιορισμό της αναρχικής ανάπτυξης των ρωών κ.λ.π. Το σενάριο αυτό υφίσταται, εύλογα, παρά την χωρική δικαιοσύνη που επανεισάγει μέσω κυρίως πολιτικής επιχορηγήσεων, σημαντική κριτική κυρίως όσον αφορά επιπτώσεις όπως η εξασθένιση του ρόλου και της εμβέλειας της Γαλλίας που είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομική και πολιτική ισχύ της ευρωπαϊκής ηπείρου και της διεθνούς σκηνής.

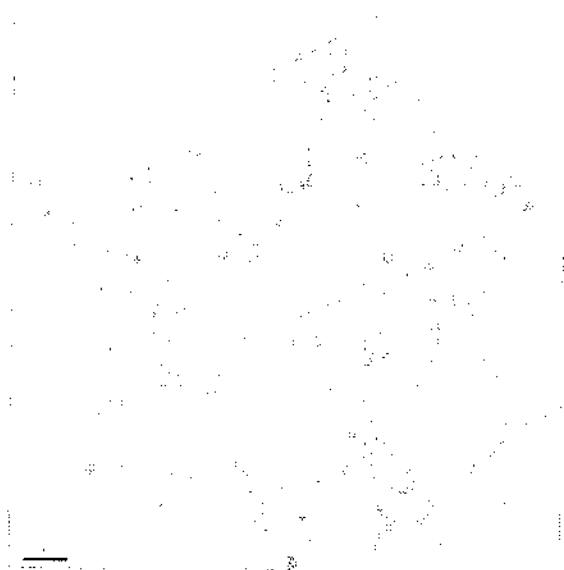
Το **σενάριο τέλος της δικτυακής πολυκεντρικότητας (ή σενάριο της χωρικής δικαιοσύνης)** είναι αυτό μιάς πολυκεντρικής προσέγγισης του εθνικού χώρου σε μεγάλες πληθυσμιακές ενότητες, προσέγγιση που θα μπορούσε να συνάδει με την ευρωπαϊκή οικοδόμηση, αναζητώντας μια πολυ-πολικότητα και δίδοντας βαρύτητα στις αξίες της συνοχής, της αλληλεγγύης και της συνυπευθυνότητας, συμπεριλαμβανομένης αυτής που αναφέρεται στις μελλοντικές γενεές. Διακρίνονται έξι μεγάλα διαπεριφερειακά σύνολα (Σχ.4) μέσα στα οποία τα δίκτυα πόλεων καλούνται ν' αναπτυχθούν γύρω από δυναμικούς αστικούς πόλους, ανταγωνιστικούς σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο και ενσωματωμένους μέσα στα αλληλέγγυα χωρικά σύνολα. Συνεργασίες εξυφαίνονται

μεταξύ αστικών συγκροτημάτων της ίδιας μεγάλης ενιαίας πληθυσμιακής ενότητας, με την μορφή πολυκεντρικών μητροπόλεων (π.χ Rennes, Nantes και Angers), με κατανομή εξοπλισμού και αρμοδιοτήτων, ένα πραγματικό σύστημα δικτυωμένων πόλεων που θα συμπληρώνει τον δυναμισμό του Παρισιού χάριν σ' ένα συνδυασμό ποιότητας του πλαισίου ζωής και αποδοτικής χρήσης αγαθών και υπηρεσιών.

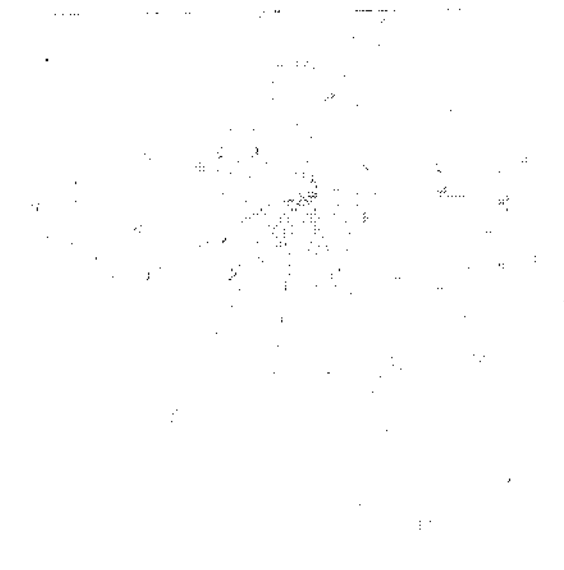
Χωρίς να αμφισβητείται ο ρόλος του κράτους και η σημασία των εθνικών στρατηγικών αναζητούνται νέοι τρόποι χωρικών ρυθμίσεων, επανακαθορισμός της αποστολής της κεντρικής δημόσιας εξουσίας κυρίως με αντικείμενο την ρύθμιση των αντιθέσεων και συγκρούσεων, την οργάνωση των χωρικών πλαισίων και την πρόληψη κινδύνων. Μέσα σ' αυτή τη νέα κατανομή, το περιφερειακό επίπεδο αναγνωρίζεται ως το πλέον κατάλληλο να αξιοποιήσει τα δίκτυα συσσώρευσης και αλληλεγγύης, κάνοντας δυνατή μια διαφοροποίηση των δημοσίων πολιτικών που θα επιτρέψει να ληφθεί υπόψη η διαφοροποίηση και ποικιλότητα των χωρικών ενότητων, η ποικιλία του αστικού συστήματος ιδιαίτερα στο επίπεδο των μικρών και μεσαίων πόλεων ως προς το ιδιαίτερο προφίλ και την εξειδίκευσή τους.

Η οργάνωση τέλος του τοπικού επιπέδου βασίζεται πάνω σε λειτουργικούς χώρους σχεδίων και προγραμμάτων, με ισχυρή ανθρώπινη, κοινωνική και οικονομική αλληλεγγύη, ως έκφραση μίας αυξανόμενης καθημερινής ανεξαρτησίας, θεμελιωμένης πάνω σε νέες πρακτικές κατοίκησης και κινητικότητας, συνδέοντας έτσι στην ίδια χωρική περίμετρο τον χώρο που βιώνεται από τον κάτοικο, την πολιτική εκπροσώπηση και την οικονομική αλληλεγγύη.

Σχήμα 1. Το νεοφιλελεύθερο σενάριο

Σχήμα 2. Το σενάριο του νέου κοινοτισμού

Σχήμα 3. Το σενάριο του ανανεωμένου συγκεντρωτισμού

Σχήμα 4. Το σενάριο της δικτυακής πολυκεντρικότητας

3. Χωροταξική επανασύνθεση και προοπτική μίας δικτυακής πολυκεντρικότητας στην Ελλάδα

Η δεκαετία του '90 στην Ελλάδα ήταν πλούσια σε διοικητικές μεταρρυθμίσεις με συνακόλουθες χωρικές ανακατατάξεις: δημιουργία της αυτοδιοίκησης Β' βαθμού, της νομαρχιακής δηλαδή αυτοδιοίκησης που αντικατέστησε τις παραδοσιακές νομαρχίες, μέχρι τότε απλά αποσυγκεντρωμένα όργανα του Κράτους, πλήρης αναδόμηση του συστήματος αποσυγκέντρωσης του Κράτους με την ανάδειξη της περιφέρειας σε ενιαία διοικητική μονάδα, με άλλα λόγια με την αναμόρφωση της περιφέρειας σε όργανο ικανό να αναλαμβάνει τον τριπλό ρόλο του σχεδιασμού, προγραμματισμού και συντονισμού της περιφερειακής ανάπτυξης, στο πλαίσιο του εθνικού προγραμματισμού. Τέλος, η μεταρρύθμιση η πλέον σημαντική για την τοπική ανάπτυξη, είναι αυτή που συντελέστηκε το 1997 και αφορούσε την υποχρεωτική συγχώνευση-συνένωση των παλαιών παραδοσιακών κοινοτήτων μικρού μεγέθους σε βιώσιμους δήμους, ικανούς να αναλάβουν προγράμματα και να διεκδικήσουν αυτοδύναμα την πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις προγραμμάτων ανάπτυξης, από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους, ικανούς να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις προγραμματισμού της ανάπτυξης. 5775 πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ συγχωνεύθηκαν σε 1033 δήμους. Οι χωροταξικές επιπτώσεις αυτής της μεταρρύθμισης δεν μπορούν εύκολα να αξιολογηθούν και να αποτιμηθούν. Η ρύθμιση αυτή, αν και δημιουργεί απ' τη μια πλευρά προοπτικές βιωσιμότητας των τοπικών αυτοδιοικήσεων, ενέχει τον κίνδυνο διάρρηξης απ' τη μια πλευρά των ισορροπιών και της παραδοσιακής κοι-

νωνικής και εδαφικής συναχής, και απ' την άλλη πλευρά όξυνσης της απομόνωσης και της εγκατάλειψης των απομακρυσμένων περιοχών, από τα επιλεγόμενα –πολλές μάλιστα φορές αρκετά αυθαίρετα– κέντρα των νέων δήμων. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η νέα διοικητική οργάνωση του ελληνικού χώρου αποτέλεσε ένα αποτελεσματικό εγχείρημα, ένα πρώτο εγχείρημα βάσης, ενόψει των μέτρων και των πολιτικών για μια επανασύνθεση των χωροταξικών ενότητων.

Σε κάθε περίπτωση, είτε θεωρούμενη ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης αντιμέτωπο με την πολιτιστική ποικιλότητα, την διαφοροποίηση και την τοπική κουλτούρα της κοινότητας, είτε ως αδήριτη ανάγκη διοικητικής αναδιάρθρωσης εις όφελος της αποτελεσματικότητας και της οικονομικότητας των τοπικών αυτοδιοικήσεων στην διαχείριση των σύγχρονων τοπικών υποθέσεων, η συγχώνευση των παραδοσιακών ενότητων έχει ήδη ολοκληρωθεί οριστικά, θα λέγαμε ανεπιστρεπті. Η έμφαση δίδεται πλέον στην ενίσχυση της διαδημοτικής συνεργασίας στα πλαίσια περιοχών-ανθρωπογεωγραφικών ενότητων (με κοινά κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά) προκειμένου να μπορέσουν να φέρουν εις πέρας αποτελεσματικά, κοινά προγράμματα ανάπτυξης. Είναι λοιπόν σημαντικό ν' αναφερθεί ότι με νομοσχέδιο του ΥΠΕΣΔΔΑ δίδεται η δυνατότητα σε όμορους δήμους ή κοινότητες με συνολικό πληθυσμό άνω των 10000 κατοίκων να συνιστούν Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου πραγματοποιώντας ένα είδος διαδημοτικής συμμαχίας ή ένωσης με την επωνυμία Συμπολιτεία. Η Συμπολιτεία αποτελεί σύνδεσμο των Ο.Τ.Α και έχει σκοπό να συγκροτεί υπηρεσίες για την αποκλειστική άσκηση

αρμοδιοτήτων των μελών της και την παροχή υπηρεσιών στους κατοίκους της, ιδίως στους τομείς της τεχνικής υποστήριξης, της οικονομικής διαχείρισης και της δημοτικής αστυνόμευσης. Η χρονική διάρκεια της Συμπολιτείας είναι 8 χρόνια με δυνατότητα παράτασης για μία ή περισσότερες τετραετίες. Εξάλλου, τόσο ο πολιτικός διάλογος όσο και η μελέτη εφαρμογής που αφορά στην διοίκηση των μητροπολιτικών περιοχών Αθήνας και Θεσσαλονίκης βρίσκεται σε φάση εξέλιξης, με την συγκέντρωση αρμοδιοτήτων που είναι σήμερα διάσπαρτες και πολλές φορές αλληλεπικαλυπτόμενες ανάμεσα στην Περιφέρεια, τις Νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, τους δήμους. Οι τομείς προτεραιότητας είναι η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η αστυνόμευση και η πολιτική προστασία, το περιβάλλον, οι μεταφορές και η πολεοδομία, ο αθλητισμός, ο πολιτισμός, η εκπαίδευση κ.λ.π

Οι πολιτικές που περιγράφηκαν με συντομία προμηνύουν κατά την άποψή μας την δημιουργία μιάς δυναμικής χωροταξικής επανασύνθεσης σε μια κλίμακα, περιφερειακή (συνεργασία πόλεων) και μητροπολιτική μέχρι σήμερα άγνωστη– με εξαίρεση την «Διοίκηση πρωτευούσης»- για την Ελλάδα. Η διακοινοτική και διαδημοτική συνεργασία αφορούσε κατώτερα επίπεδα στη δεκαετία του '80 και τις αρχές της δεκαετίας του '90. Αναφερόμαστε πέραν των περιοχών των «ανοικτών πόλεων», στους «εθελοντικούς» αναπτυξιακούς συνδέσμους «πολλαπλών σκοπών» και τα «αναγκαστικά» συμβούλια περιοχής, θεσμούς που εκ των πραγμάτων καταργήθηκαν με την εφαρμογή του σχεδίου «Ιωάννης Καποδίστριας». Οι πολιτικές αυτές σημασιοδοτούν το πέρασμα από τις *θεσμικές χωρικές ενότητες* στις *χωρικές ενότητες σχεδίων και προγραμμάτων*, κάτι που οπωσδήποτε συμβάλλει

σε μία δικτυακή πολυκεντρικότητα του ελληνικού εδάφους. Ανακαλώντας και πάλι μια άποψη του Jean Louis Guigou : «...εφόσον η κεντρικότητα είναι αναπόφευκτη, ας πολλαπλασιάσουμε τους τόπους συγκέντρωσης...», θα παρατηρούσαμε για την Ελλάδα, με βάση τις ιδιαιτερότητές της και τις παρατηρούμενες ασυνέχειες και ελλείψεις εδαφικής συνοχής, γεωμορφολογικές (κυριαρχία ορεινών και νησιωτικών περιοχών), δημογραφικές (κατανομής πληθυσμού ανάμεσα σε κέντρο-περιφέρεια, αστικοποιούμενη παράκτια ζώνη-απερημούμενη ορεινή περιοχή κ.λ.π) και αντίστοιχα παραγωγικές, την ανάγκη μιας ελεγχόμενης διασποράς των τόπων συγκέντρωσης στο πλαίσιο μιας δικτυακής πολυκεντρικής χωρικής οργάνωσης. (polycentrisme maille).

Είναι, σ' αυτό το πνεύμα, σημαντικό ν' αναφερθεί ότι την ίδια λογική της δικτυακής πολυκεντρικότητας έρχεται να εξυπηρετήσει και να ενισχύσει μια άλλη κυβερνητική πολιτική, αυτή της χωροθέτησης και παράλληλης δικτύωσης μεταξύ τους, δημοσίων υπηρεσιών προσέγγισης του πολίτη. Ενόψει της εφαρμογής της Κοινωνίας της Πληροφορίας και της Ψηφιακής οικονομίας αναπτύσσεται ραγδαία τόσο από το κράτος όσο και από την τοπική αυτοδιοίκηση ένα δίκτυο πολυλειτουργικών υπηρεσιών προσέγγισης (του τοπικού πληθυσμού, του πολίτη-χρήστη), αν και στην Ελλάδα γίνεται χρήση των όρων «υπηρεσία μια στάσης» ή υπηρεσία «περιορισμένων διαδρομών» ή «Διοικητικό πολυκατάστημα» ή τέλος «κέντρο εξυπηρέτησης πολιτών», σε μία προσπάθεια να περιγραφεί η δημιουργία ομαδοποιημένων υπηρεσιών σ' ένα μοναδικό τόπο μέσα στον αστικό χώρο, είτε η δημιουργία «δημόσιων σημείων» (points publics) στις αγροτικές, νησιωτικές και ορεινές περιο-

χές, σε σχετική απόσταση και απομόνωση ως προς τα κέντρα αποφάσεων που είναι είτε οι μικρές και μεσαίες πόλεις, πρωτεύουσες νομών ή περιφερειών, είτε τα μεγάλα αστικά κέντρα, της Αθήνας βεβαίως προεξάρχουσας.

Τα προγράμματα που αφορούν αυτή τη νέα μορφή δημόσιας υπηρεσίας που αποτελεί αποτέλεσμα του συντελούμενου στην Ευρώπη διαχωρισμού της εκτελεστικής από την κανονιστική λειτουργία των διοικητικών οργανώσεων, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού και της συνακόλουθης αποκανονικοποίησης, πολλαπλασιάζονται στην Ελλάδα. Αναφέρουμε ενδεικτικά τα δύο σχεδιαζόμενα «Διοικητικά πολυκαταστήματα» στο κέντρο της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, με διευρυμένη χρονικά λειτουργία, επτά πιλοτικά προγράμματα τέτοιων υπηρεσιών σε Δήμους της Θεσσαλονίκης και ένδεκα σε Δήμους της Αθήνας. Επίσης την εφαρμογή ενός προγράμματος δικτύωσης των Δήμων της Μεσσηνίας, το Πρόγραμμα «Πάνορμος» για την εξυπηρέτηση του πολίτη στις Σποράδες και την διασύνδεση με τις νομαρχιακού επιπέδου υπηρεσίες στον Βόλο, το εξαιρετικά σημαντικό πρόγραμμα «Αστερίας» που αφορά στην διασύνδεση και δικτύωση του συνόλου των νησιών του Αιγαίου για την αναστροφή των αρνητικών χαρακτηριστικών της νησιωτικότητας και της απομόνωσης, το φιλόδοξο τέλος Πρόγραμμα με την επωνυμία 'Αριάδνη', που αφορά στην διασύνδεση μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών, του συνόλου των Δήμων και κοινοτήτων της χώρας, με όλα τα επίπεδα, νομαρχιακό, περιφερειακό, κεντρικό.

Η εφαρμογή του θεσμού του διοικητικού πολυκαταστήματος δεν είναι μόνον ελληνικό φαινόμενο. Γενικεύεται στις χώρες της Ευρώπης, και φαίνεται ν'

αποτελεί ένα προνομιούχο εργαλείο για να αποδειχθεί σε μια λογική συνέχειας και προοπτικής, ότι η εδαφική συνοχή αποτελεί μια ισχύουσα εναλλακτική πρόταση στην αναγνώριση μιας χωροταξικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελούν επίσης ένα πεδίο πειραματισμού μίας νέας μορφής τοπικής ηλεκτρονικής διοίκησης (e-government) και διακυβέρνησης και θα μπορούσαν ειδικότερα να χρησιμεύσουν για την διαπίστωση των επιπτώσεων που έχει η απώλεια της άμεσης επαφής μεταξύ υπηρεσίας και πολίτη-χρήστη, που έχει την δυνατότητα πρόσβασης της υπηρεσίας με ηλεκτρονικά μέσα. Ο θεσμός του «διοικητικού πολυκαταστήματος» βρίσκεται στο κέντρο ενός νέου συστήματος διακυβέρνησης, που αρθρώνεται γύρω από τους τέσσερις παρακάτω άξονες.

- Την επανασύνθεση της δημόσιας δράσης και την χωρική προβολή της (territorialisation), είτε σε ευρωπαϊκό είτε σε εθνικό επίπεδο
- Την εδαφική συνοχή και το ρόλο σ' αυτή των δημοσίων υπηρεσιών
- Τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και την μεταρρύθμιση του Κράτους υπό τις αρχές του νέου δημόσιου μάντζμεντ
- Την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και την εμφάνιση της ηλεκτρονικής διοίκησης

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο συνδυασμός της ηλεκτρονικής διοίκησης και της χωροταξικής αναδόμησης προς χωρικές ενότητες συνεργασιών και κοινών προγραμμάτων, μέσα από την διαδημοτική συνεργασία, της κλίμακας της Συμπολιτείας ή της μητροπολιτικής διοίκησης, μπορεί ασφαλώς ν' αποτελέσει ενιαία πολιτική δικτυακής πολυκεντρικής

ανάπτυξης του ελληνικού χώρου. Η επεξεργασία βεβαίως σχετικών σεναρίων είναι σε κάθε περίπτωση απαραίτητη στο πλαίσιο ενός εθνικού χωροταξικού σχεδίου του οποίου η έλλειψη έχει πολλές φορές επικριθεί.

Έναντι αυτού του ελλείποντος εθνικού χωροταξικού σχεδίου, ένα σχέδιο βιώσιμης ανάπτυξης και διαχείρισης του ελληνικού εθνικού χώρου –όπου διοικητικός και χωρικός σχεδιασμός θα διαπλέκονται αποτελεσματικά - ενόψει μάλιστα και του ΚΠΣ 2000-2006, αλλά και κυρίως των σημαντικών επενδυτικών κεφαλαίων που θα προέλθουν από την κοινωνία της πληροφορίας –και που θα είναι χρήσιμο να μετρηθούν οι χωρικές τους επιπτώσεις - πιστεύουμε ότι είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ απαραίτητο. Θα μπορούσε να έχει μάλιστα, υψηλή παραδειγματική αξία, μέσα στην τυπολογία της ευρωπαϊκής χωρικής επανασύνθεσης.

4. Προς μια βιώσιμη ανάπτυξη και διαχείριση των χωρικών ενότητων

Όσα παρουσιάστηκαν παραπάνω, δείχνουν την προσπάθεια των δημοσίων φορέων και τοπικών δρώντων να ανακαλύψουν και ν' αναπτύξουν στρατηγικές, ενάντια στις αρνητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, ενάντια στην περιθωριοποίηση των λιγότερο εξοπλισμένων χωρικών ενότητων, εις όφελος της ίσης πρόσβασης στην πληροφορία, της ισότητας στις ευκαιρίες, της διατήρησης της διαφορετικότητας και της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής. Αυτό που αναδεικνύεται λοιπόν, με έμφαση, είναι η χωρική έκφραση και προβολή των δημοσίων πολιτικών (territorialisation). Στην Γαλλία είναι χαρακτηριστική αυτή η αναστροφή της παραδοσιακής τάσης προ-

σαρμογής των χωρικών ενότητων στις δημόσιες πολιτικές. Σήμερα τόσο η αποτελεσματικότητα όσο και η ανάγκη παροχής ίσων ευκαιριών φαίνεται να απαιτούν την προσαρμογή των δημοσίων πολιτικών στις χωρικές ενότητες. Η διερεύνηση της δυναμικής χωροταξικής επανασύνθεσης στην Ελλάδα, κύρια μέσα από τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις και τις μεταρρυθμίσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση, δείχνει εξάλλου, την επιταχυνόμενη είσοδο της Ελλάδας στην εποχή της ηλεκτρονικής διοίκησης και της διακυβέρνησης που ως αναζήτηση ενός συνεχούς διαλόγου και συνεργείας μεταξύ των φορέων, μπορεί να έχει σημαντικές χωροταξικές επιπτώσεις και ένα ρόλο ρυθμιστικό μονοσήμαντο, εκεί όπου η «κυβέρνηση της πόλης» είχε συχνά αποτύχει.

Οι χωρικές ενότητες της Ευρώπης δεν μπορούν να θεωρηθούν παρά μόνο στο πλαίσιο των συστημικών και συμπληρωματικών σχέσεων τους, με όλα τα στοιχεία που αρθρώνουν τον ευρωπαϊκό χώρο. Αυτή η οπτική εμπεριέχεται, άλλωστε, στο *Ευρωπαϊκό Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης* και την *Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή διακυβέρνηση*. Με δεδομένη την πραγματικότητα της νέας δόμησης του χώρου, όπου το παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνιών έχει καταστεί ο ουσιαστικότερος κινητήριος παράγοντας, όπου η παραδοσιακή συμβατική υποδομή τείνει να αντικαθίσταται από μια εκτεταμένη πληροφοροδομή, οι χωρικές ενότητες δεν μπορούν να διαφύγουν από την διαφοροποίηση σε σχέση με το κόστος πρόσβασης στα δίκτυα πληροφοριών. Σ' αυτή τη νέα κατανομή των πόρων, οι περιφέρειες, οι πόλεις, οι πλέον εξοπλισμένες, σε συμβατική υποδομή και πληροφορο-δομή, χωρικές ενότητες, θα βρεθούν σε πλεονεκτική θέση. Η έλλειψη κοινωνικής και εδαφικής συνοχής θα οξυνθεί, νέες

μορφές φτώχειας και χωρικού αποκλεισμού θα εμφανισθούν.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες οδηγούμαστε πέρα από την επανασύνθεση των χωρικών ενότητων, ως δημιουργία λειτουργικών χώρων προγραμμάτων και πέρα απ' την κλασσική χωρο-ταξία, στην ανάγκη μίας *βιώσιμης ανάπτυξης και διαχείρισης των χωρικών ενότητων*. Εννοούμε ως βιώσιμη διαχείριση των χωρικών ενότητων, μια διαχείριση που ενσωματώνει τα βασικά κριτήρια της βιωσιμότητας: την χωρική δικαιοσύνη, την μακροπρόθεσμη προοπτική σε σχέση με το περιβάλλον και την βιόσφαιρα, τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό που συνάδει με την διαγενεακή αλληλεγγύη και συν-διαχείριση, φαινόμενα που συνδέονται με την χρονική λογική της βιώσιμης ανάπτυξης, την διαχείριση της οικολογικής και πολιτιστικής βιοποικιλότητας, κάτι που βρίσκεται στη βάση της στρατηγικής της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η πολιτική προς αυτούς τους στόχους μπορεί βεβαίως να εξειδικεύεται κάθε φορά ανάλογα με το επιλεγόμενο επίπεδο σχεδιασμού. Απαιτεί πάντως, σε γενικές γραμμές, την συνειδητοποίηση των πραγματικών ασυνεχειών και ελλείψεων κοινωνικής, οικονομικής και εδαφικής συνοχής, την εκπόνηση σχεδίων βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης εξερευνώντας παράλληλα τα κατάλληλα σχήματα διακυβέρνησης, το δυναμικό καινοτομίας στους διάφορους τομείς και τις δυνατότητες λειτουργίας σε δίκτυα και συνεργασίας των χωρικών ενότητων μεταξύ τους.

Με βάση λοιπόν τα νέα δεδομένα και εξελίξεις, -πόλωση δραστηριοτήτων, οικονομία της γνώσης, κυριαρχία δικτύων ανταλλαγής- η δημόσια δράση οδηγείται σε νέες κατευθύνσεις:

- Στην πραγματοποίηση με δημοκρατικό τρόπο και σε κατάλληλα επίπεδα, ολοκληρωμένων πολιτικών που θα επιτρέψουν μια *βιώσιμη ανάπτυξη των χωρικών ενότητων*, βασισμένη πάνω σε πρωτοβουλίες κύρια αποκεντρωμένες.
- Στην επανασυγκέντρωση των λειτουργιών του Κράτους στον εξοπλισμό εθνικού ενδιαφέροντος και στη διαχείριση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών κινδύνων, εν δυνάμει δημιουργών καταστάσεων μη ελεγχόμενων από το τοπικό επίπεδο.

Αυτές οι κατευθύνσεις απαιτούν την επανασύνθεση των χωρικών πλαισίων, μέσα στα οποία θα επανεγγραφεί η δημόσια δράση, για να είναι σε θέση να επιτύχει τους στόχους της δικαιοσύνης και της αποτελεσματικότητας.

Εργαλεία ανάλυσης προς μια βιώσιμη ανάπτυξη και διαχείριση των χωρικών ενότητων

Τα εργαλεία ανάλυσης προς μια *βιώσιμη ανάπτυξη και διαχείριση των χωρικών ενότητων* είναι λιγότερο ή περισσότερο γνωστά: μπορούμε να τ' αναζητήσουμε ανάμεσα σ' αυτά που χρησιμοποιούνται ήδη για τη διαχείριση και διακυβέρνηση του αστικού χώρου και των πόλεων. Αναφέρουμε ενδεικτικά τα τοπικά σχέδια περιβαλλοντικής τοπικής δράσης, την ανάλυση του οικολογικού ίχνους, τους δείκτες βιωσιμότητας, την ανάλυση κύκλου ζωής σε όλες τις χωρικές κλίμακες, τις καινοτόμες μορφές συνεργασίας και συγχρηματοδότησης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Στο κείμενο που ακολουθεί θα επιχειρήσουμε μια σύντομη αναφορά στην ανάλυση οικολογικού ίχνους που εμπεριέχει, περισσότερο από κάθε άλλο, το ζητού-

μενο όπως φάνηκε παραπάνω, κριτήριο της χωρικής δικαιοσύνης (*equite territoriale*).

Ως οικολογικό ίχνος μίας πόλης ορίζεται η συνολική επιφάνεια γης που απαιτείται για να υποστηρίξει ένα δεδομένο επίπεδο κατανάλωσης της πόλης και να απορροφήσει τα απόβλητά της. (Wackernagel and Rees, 1994). Με άλλα λόγια το "οικολογικό ίχνος" είναι το γεωγραφικό μέτρο της ζήτησης ενός αστικού πληθυσμού σε φυσικό κεφάλαιο. Το παράδειγμα του Vancouver στην British Columbia είναι χαρακτηριστικό. Το Vancouver απαιτεί περισσότερο από 200 φορές την επιφάνειά του, για να υποστηρίξει το επίπεδο κατανάλωσης και γένεσης αποβλήτων. Ένα χαρακτηριστικό Ευρωπαϊκό παράδειγμα είναι αυτό του Λονδίνου. Όπως δείχνει η ανάλυση του Herbert Girardet, οι πόλεις όπως το Λονδίνο καταναλώνουν μεγάλα ποσά ενέργειας και άλλων εισερχόμενων ροών και παράγουν μεγάλα ποσά αποβλήτων. Συνυπολογιζόμενες αυτές οι ροές απαιτούν μια βάση γης 125 φορές το μέγεθος του Λονδίνου για να υποστηρίξουν τον πληθυσμό του.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση του οικολογικού ίχνους εισάγουν την έννοια της *οικολογικής έκτασης ενός χωρικού συστήματος* (πόλης, χωρικής ενότητας κ.λ.π) που δεν ισούται κατ' ανάγκην με την γεωγραφική έκταση. Αποδεικνύουν εξάλλου την ανυπαρξία της αστικής επάρκειας, το γεγονός ότι οι πλούσιοι έχουν υψηλότερα "ίχνη" μέσα στην πόλη (δεκαεξαπλάσιο σε σχέση με τη χαμηλά εισοδηματικά τάξη για την περίπτωση του Καναδά). Δείχνουν τέλος ότι η παγκοσμιοποίηση μπορεί να αυξήσει την αστική τρωτότητα εφόσον οι πόλεις εξαρτώνται από μακρινές πηγές τροφής, νερού ενέρ-

γείας και άλλων πόρων. Αυτό αυξάνει το τρωτό της πόλης σε σχέση με την κλιματική αλλαγή, τον ανταγωνισμό, τις αυξομειώσεις των τιμών κ.λ.π. Μέσω εργαλείων όπως το οικολογικό ίχνος, μπορεί εξάλλου ν' αποδειχθεί, ότι η επιλογή αστικής φόρμας και τεχνολογίας μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυξημένη αστική πυκνότητα μειώνει τις ανάγκες που συνδέονται με τον τύπο κατοικίας και την αστική μεταφορά κατά 40%. Άλλωστε οι πόλεις δημιουργούν οικολογικά οφέλη καθώς επίσης και κόστη. (π.χ υψηλή αστική πυκνότητα μειώνει την κατά κεφαλή ζήτηση για γη). Τα πλεονεκτήματα του οικολογικού "ίχνους" είναι σημαντικά κυρίως γιατί είναι είναι μετρήσιμο, ποσοτικοποιήσιμο, επιτρέπει τη σύγκριση μεταξύ πόλεων ή χωρικών συστημάτων, επιτρέπει διαχρονική σύγκριση-εξέταση των επί μέρους στοιχείων και της σπουδαιότητάς τους. Οι μεθοδολογικές αδυναμίες της ανάλυσης αυτής συνίστανται στο ότι εκτιμά μόνο το φυσικό κεφάλαιο της βιωσιμότητας και δεν ασχολείται άμεσα με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Είναι άλλωστε στατική, ισχύει δηλαδή για μια χρονική στιγμή και δεν εμπεριέχει τη δυναμική των αλλαγών. Σε κάθε περίπτωση όμως, με βάση την ανάλυση του "οικολογικού ίχνους" έχουμε ένα ορισμό της "χωρικής βιωσιμότητας": Πόλεις ή αστικά συστήματα για παράδειγμα με σχετικά χαμηλότερο ή μειούμενο "οικολογικό ίχνος" κατά κεφαλή, είναι περισσότερο "βιώσιμα".

Μια τέτοια προσέγγιση αναγνωρίζει και τονίζει την αλληλεξάρτηση αστικών και αγροτικών περιοχών, η οποία συχνά παραγνωρίζεται στο πλαίσιο του παραδοσιακού φυσικού σχεδιασμού και της παραδοσιακής χωροταξίας και η οποία αποτελεί βασική συνιστώσα στην περιγραφόμενη παραπάνω, επα-

νασύνθεση των χωρικών ενοτήτων. Απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση του σχεδιασμού, ικανή να ενσωματώσει το σύνολο των μορφών των περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθώς επίσης και κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες κι επιδράσεις.

Έχουμε την άποψη ότι τέτοια εργαλεία μπορούν ν' αποδειχθούν εξαιρετικά χρήσιμα δεδομένου ότι νέες μορφές χωροταξίας και χωροδιαχείρισης φαίνεται ν' αναφύονται, προσαρμοσμένες στο κριτήριο της βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης και κυρίως της χωρικής δικαιοσύνης.

Σημειώσεις

1. Με τον όρο αυτό επιχειρείται να μεταφερθεί στα ελληνικά ο γαλλικός όρος «recomposition des territoires»
2. Loinger G., et Menery J.-C., sous la direction de, *Recomposition et developpement des territoires*, L'Harmattan, Paris, 1998
3. Νόμος για την χωροταξία και την βιώσιμη χωροταξική ανάπτυξη της 25ης Ιουνίου 1999, Νόμος της 12ης Ιουλίου 1999 σχετικά με την ενίσχυση και απλούστευση της διακοινοτικής συνεργασίας και νόμος σχετικά με την αστική ανανέωση και αλληλεγγύη της 13ης Δεκεμβρίου 2000.
4. Αποδίδεται η έκφραση «*aire de projet*»
5. L'archipel idlati
6. Με τον όρο αποκανονικοποίηση ή κανονιστικός αποπαρεμβatismός ο οποίος θεωρείται πλέον δόκιμος του όρου «απορρύθμιση» (*deinstitution* ή *deregulation*) περιγράφεται η άρση των κανονιστικών ρυθμίσεων.
7. L'Etat Jacobin
8. βλ. DATAR, "Aminager la France de 2020". La Documentation Francaise, Paris, 2000
9. ν.2218/94
10. ν.2503/97
11. Ένα τεκμήριο σχετικά με το ότι δημιουργούνται συχνά νέες

- κεντρικότητες που δεν συμπίπτουν με την προηγούμενη «κατάσταση πραγμάτων» είναι το γεγονός ότι δήμαρχοι των Καποδιστριακών δήμων κατάγονται και διαμένουν σε «παλαιά κέντρα» και όχι στις επιλεγόμενες έδρες των συνενωμένων ΟΤΑ.
12. κάτι που αποτελεί ήδη ένα τομέα πολιτικής και δράσεων από το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης
 13. βλέπετε μελέτη Ινστιτούτου Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού του Παντείου Πανεπιστημίου, υπό την επιστημονική ευθύνη του Καθηγητή Π.Γετίμη
 14. Αναφερόμαστε στο βραχύβιο σχήμα (1936-40) ενιαίας διοίκησης της Αθήνας ονομαζόμενο «Διοίκηση Πρωτεύουσας»
 15. Αναφερόμαστε στο ανταγωνιστικό-έναντι των τότε ρυθμίσεων του Υπουργείου Εσωτερικών- σχέδιο του ΥΧΟΠ, καθορισμού γεωγραφικών-οικιστικών ενοτήτων στην ύπαιθρο που «...θα καταργούσαν τη διαφορά πόλης-χωριού».
 16. Delaplace E., "Union Européenne, services publics et aménagement du territoire", in Loinger G. et Menery J.-C., sous la direction de, « Recomposition et développement des territoires », L'Harmattan, Paris, 1998
 17. το Πρόγραμμα αυτό έχει ήδη αξιολογηθεί θετικά από τον ΟΟΣΑ
 18. «maison de services publics» στην Γαλλία, «loja de cidadao» στην Πορτογαλία, «sportello unico» στην Ιταλία κ.λ.π
 19. βλέπετε και το άρθρο 7D της Συνθήκης του Άμστερνταμ, και Kyvelou St., Cohision territoriale et gestion de l'espace en Europe, Presses Universitaires du Limousin, Limoges, 1999
 20. βλέπετε και G.Burgel " Paris, Avenir de la France », Editions l'Aube, Paris 1999
 21. Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου, 1999
 22. βλ. "Livre Blanc sur la gouvernance européenne. Aprofondir la démocratie dans l'Union Européenne. Programme de travail », Bruxelles 11/10/2000, SEC(2000) 1547/7 final.
 23. Υπολογίζεται ότι ο μέσος Καναδός χρειάζεται 4,3 εκτάρια γης για να υποστηρίξει τα σημερινά επίπεδα κατανάλωσης, συμπεριλαμβανομένων 2,3 εκταρίων για αφομοίωση του διοξειδίου του άνθρακα. Το 1991 ο πληθυσμός του Νανκούουι ήταν 472000 και η πόλη κάλυπτε μια επιφάνεια 11.400 εκτάρια. Ο μέσος Καναδός χρειάζεται επίσης 0,7 εκτάρια θαλάσσιας επιφάνειας για την αντιμετώπιση της ζήτησης σε θαλάσσια τροφή. Έτσι το συνολικό "οικολογικό ίχνος" είναι 472000 * (4,3+0,7εκτάρια) = 2.36 εκατομμύρια εκτάρια.
 24. βλ. Girardet Herbert, Undated : "Getting London in shape for 2000" How London can Compete in the Race of Resource Efficiency" (Draft prepared for London First.)
 25. Ο πληθυσμός του Λονδίνου (7 εκ. άνθρωποι) καταναλώνει περίπου 55000 γαλόνια υγρών καυσίμων και 6600 τόνους τροφής ανά ημέρα και εκπέμπει 160000 τόνους διοξειδίου του άνθρακα ανά ημέρα. Σημαντικά ποσά αυτής της τροφής μεταφέρονται αυξανόμενα από μακρινούς τόπους. (Αίγυπτο, Κύπρο, Ισπανία, Ελλάδα, Ολλανδία, Κίνα 4000 μίλια μακριά).

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

BURGEL G., (1981): La Grece rurale revisitée, *Revue Grecque de la Recherche Sociale*, Numero special

BURGEL G., (1999): *Paris, Avenir de la France*, Editions l'Aube, Paris

DATAR, (2000) Jean-Paul de Gaudemar (sous la direction de), *Environnement et aménagement du territoire*, La Documentation française, Paris

DATAR, "Amenager la France de 2020", La Documentation Française, Paris

DEAMEN H., SCHAAP L.(eds) *Citizen and City, Developments in fifteen local democracies in Europe*, Eburon, Delft 2000.

ΓΕΤΙΜΗΣ Π., (2000): «Εναλλακτικές μορφές αστικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη», στο Ανδρικοπούλου Ε., Καυκαλάς Γ. (επιμ.) *Ο Νέος Ευρωπαϊκός χώρος*. Εκδ. Θεμέλιο

GUIGOU J.-L., PARTHENAY D., et al. (2001): « Aménagement du territoire. La Documentation

Francaise, Paris

KYVELOU S., (1999): *"Cohesion territoriale et gestion de l'espace en Europe: le role des services publics"*, Presses Universitaires du Limousin, Limoges, pp.98-109 (en francais).

KYVELOU S., (1998): «Διοίκηση, χώρος και βιώσιμη ανάπτυξη» Δίκτυα υπηρεσιών και αστικά δίκτυα-δίκτυα πόλεων. *Επιθεώρηση Διοικητικής Επιστήμης* Ν.4, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

KYVELOU S., (2000) «Cohesion Sociale et territoriale en milieu rural: Acteurs et services publics en Grece», Conference *EUROPE, VILLES et TERRITOIRES*, DATAR, Lille, 2-3 Novembre 2000 (en francais)

LEITMANN J. (1999), *Sustaining Cities*, McGraw-Hill.

LOINGER G. ET MENERY J-C., (sous la direction de), (1998): *Recomposition et developpement des territoires*, L'Harmattan, Paris

PREVELAKIS G., (1994): *Les Balkans, Cultures et geopolitique*, Nathan Universite, Paris

WACKERNAGEL M., REES W., (1996): *Our ecological footprint, Reducing Human Impact on the Earth*, New Society Publishers